

Izhaja
1. in 15. dne
vsakega meseca.

Rokopisi
ne vračajo se.

ZORA

Stoji na leto:

redoma
po 4 forinte,
izjemoma
po 5 forinte.

ČASOPIS ZABAVI I PODUKU.

Pregled. Poezije: Vstaševo slovó. Pozdrav slovenskim dijakom. — Odlomki iz ženskega dnevnika. — O malem šmarnu. — Idealist. — Razloček med filozofijo in imperijo. — Svarabhakti. — Razgovori. — Anton Janežič. —

Vstaševo slovó.

A. Koder.

O bodi zdravo, dekle drago,
Ti roža moja, angelj moj,
Govoril bi besedo blago
Enkrat še — zadnjič jaz s teboj. —

Okoli vrata desno zvesto
Prijatlom devljemo v slovó,
S solzami ondi v tujo cesto
Nas znancev spremlja še okó.

Kako bi tebi, dekle drago,
Ti roža moja, angelj moj,
Besedo ne govoril blago
Enkrat in — zadnjič zdaj s teboj? —

Samó ne jokaj, solz ne toči
In rok ne vij mi krog vratú,
Srcé, da tožno mi ne počí,
Ko tromba kliče me domú.

Oj ti ne znaš oj dekle milo,
Kaj strast je turška, kaj gorjé
Domovja, kaj krivic število,
Kaj sužnosti je solz morjé.

V ljubezni ti si razcvetelo,
V ljubezni vživaš dni sladké,
V zibéli zlate pesni pelo
Ti skrbno materno srcé.

Oj vsega tega, dekle drago,
Jaz nisem vžival in ne bom,
Z nesrečne Raje sužno srago
Rodil sem se v zatrti dom.

Zibeli nisem znal milobe,
V brlogu bival kakor zver,
Na prsih maternih vže zlobe
Pil mleko, tužnostij jezer.

In ob zibéli nij sedela
Mi majka, pela nij sladkó,
V skalovje z manoj je hitela,
Da Turek ljut je ne dobó.

In ondi kakor zver pečine
Odrastel sem nesreče sin,
Pogled zatrte domovine
Učil krivic me bolečin.

Na moji tam je padel strani
Za dom, svobodo oče moj,
Tam brat, tam ded zaničevani
Izdihnil v boju ljutem moj.

Le jaz ostal sem, jaz edini,
Da gledam, kar je zrl očak,
Moči da svoje domovini
Posvetim, vmrem za njo junak.

O bodi zdravo, dekle drago,
Torej ti roža, angelj moj,
Rokó mi daj še enkrat blago,
In pot je ločen moj in tvoj.

V domovju zlatem ti ostani,
V nesrečno Rajo jaz hitim,
Spomin — če moreš, mi ohrani,
Za svobodo ko krvavim!

Če vzor zažári kédaj jasni,
Če zmage silne počí dan,
Povrnem se k nevesti krasni
In ti z manoj greš v srečni stan.

Če pa — ne jokaj, solz ne toči,
In rok ne vij mi krog vratú, —
V krvavem boju srce počí,
Junak umrém za čast domú!

Pozdrav slovenskim dijakom.*)

Vatroslav.

Pozdrav iskrèni Vam, Modriè ljubljenci!

Ki svetemu pozívu zdaj sledíte,
Žívljenje svoje vedam posvetíte,
Da lovor slave bi ovíl Vam senci.

Odprti so modrósti Vam studenci;
Le èvrsto vsi se zdaj iz njih napíte,
Za dom in národ svoj se navdušíte,
In ognjevití bodite Slovenci!

Ko z biserjev vednóstij polno torbo
Minérve zapustíte kdaj svetišèe,
Dejávnosti nastopíte poprišèe:

Takrát i Vi Slovanstva sveto borbo
Z junaškimi dejanji pospešujte —
Za blagor èloveèanstva se žrtvujte!

Odlomki iz ženskega dnevnika.

P. D. - Pajkova.

(Dalje.)

Utružena sem. in kaj dobro bi zmučenemu mojemu životu ugodila mehka postelja. Toda moj duh bedi; zaspanec se še noèe mene polastiti. Zato

*) pesen deklamovana pri dijaškej besedi na Ptuju 30. jul. 1876.

hočem raje darovati urico časa mojemu dnevniku, sedaj, ko je moja fantazija še vsa v ognju prežitih veselostij, namestu brez spanja meriti dolgost in širokost moje postelje.

Današnji dan, ta je bil dan! meni pomenljiv in znabiti da enkrat tudi nepozabljiv. Sej sem v njem postala lastna svoja gospodarica, ter prvič stopila mej svet, v javnost, in prvič spoznala, da je svet, da je življenje lepo.

Uže početek tega dneva je bil jako originalen in meni nenavaden.

Odkar so mi namreč odločili za spalnico majheno sobico, oddaljeno od stanovanja hišne družine — in tega je uže takó davno, da sama več ne vem, kedaj je bilo — se nij živa duša nikdar zmenila, kedaj da v jutro vstajam. Sem-li ob petih v jutro, ali ob desetih, vedel nij to nihče, niti nihče nij o tem kaj popraševal. Spala sem vedno tako dolgo, dokler je namreč moj život zahteval spanja.

Četvert ure je manjkal do sedme, ko se danas v jutro vzbudim. Baš sežem po svojo molitveno knjigo, da po svojeji navadi opraviim svojo jutranjo molitev, ko zdi se mi, da je nekdo na vrata sobe potrkal. Oglasiti se nijsem hotela. Gotovo sem se zmotila, sem si mislila; kajti kdo bi se mene uže na vse zgodaj spominal, ali pak me celó potreboval? Dalje nijsem utegnila z mislijo in vrata se odpró brez mojega dovoljenja. Bolj nego trkanje pa me je začudila prikazen, katera se je meni skoz odprta vrata prijavila. Lastnim očem nijsem verovala. Stala je pred manoj praznično oblečena — bila je nedelja — in resno-modro se držeč: — moja mačeha!

„Irma“, začela je govoriti, „danas baš dopolnjuješ svoje osemnajsto leto. Od tvojega očeta prejela sem povelje, strogo te čuvati do današnjega dne; od dnes naprej pa te pripustim v varstvo tvoje lastne pameti, tvojemu lastnemu vodstvu. Udobila bodeš vsaki mesec namenjeno ti svoto denarja za tvoje potrebe, s stanovanjem in s hrano pak ostane kakor je do sedaj bilo. Voščim ti k tvojemu rojstvenemu dnevnu poštenega soproga, kakor je bil moj mož, tvoj oče!“

Rekši obrnila se je in izginila. In kaj bi na dalje napisovala, kakšna čuvstva je v meni zapustil ta obisk? Dosti bodi, ako rečem, da ona nijso bila ne prevesela, pa tudi ne prežalostna. Vedno pak mi je po ušesih donela zadnja nje beseda: „voščim ti poštenega soproga.“ Takó! Soproga, soproga! Ali sem pa uže zrela za možitev? — Smem-li tedaj še upati spremembe v svojem življenju, mile spremembe, katera bi napolnila z nepoznanimi meni do sedaj čuvstvi to pusto srce moje, in bi me privezala s sladko, neprisiljeno vezjo na življenje? — Kaj pak naj storim, da se prikupim možú, katerega srcu bi se moje rado udalo? Kakošna sredstva naj k temu porabivam? Znabiti lepoto, ljubeznivost? —

In s takim samogovorom sem bila zgotovila svojo jutranjo toaleta. Nehote prebližam se k zrcalu, nepremakljivo zrem nekoje minute va-nje, na mojo celo podobo, ki se je v njem zasvetila. Dobrodejen je bil utis tega pogleda. Pojde, pojde, sem dejala, in ko bi z drugimi sredstvi ne, z zapeljivostjo moje lepote bodem gotovo očarala, katero si bodi možko srcé.

Na večer sem bila povabljena h koncertu. To je bilo veselje! Več mi nij treba, kot nekdej, za vsak korak, ki ga delam, vprašati dovoljenja. Jaz hočem iti, in nihče mojo željo ne ustavlja! Iti hočem, in tako se nališpati, da bodem lepa, da bodem zapeljiva, da bodem dopala! Dopasti hočem! Mlada sem, in

zday je čas, da poravnam preteklost, da s prijetnim mladostnim uživanjem gosto preprogo razprostiram na svojo prvo solzno dobo življenja.

In navdušena po teh čustvih ponosno sem nastopila razsvitljeno sobano, ki je mrgolela odličnih gostov. Glavo kvišku držoč, merila sem koj z enim pogledom zbrano društvo, ki me je osupneno gledalo in je mej seboj šepetalo. O čem so si govorili, nij bilo težko uganiti: o mojej prikazni v javnost in o mojej lepoti. O mojej lepoti? — Se-ve da, mojo lepoto so občudovali. Glas pohvale me je koj pri mojem vstopu v sobano pozdravljaj. Kako je krasna, sem čula se glasiti iz mnogih ust! O jaz sem vedela, da rudeča kamelija, koketno postavljena v sredo mojih črnih lasij, se mi bo dobro podajala.

In prijetno sem se onday zabavljala. Kar je bilo mladine moškega spola, bilo se je nabralo okoli mene, in vsak mi je bil prijazen, in vsak je imel za-me lepo, pohvalno besedo. Posebno neki mladi bogato napravljeni gospod, rudečega polnega lica, srednje velikosti, mi je bil kaj galanten in mi je govoril tako mehke besede ter se vedel tako ljubeznivo z menoj, da sem s početka celo mislila, da se z menoj šali. Nij čudo; ker odkar živim, ne vem, da bi mi bil kdo govoril takó iz srca, kakor baš ta mladenec. In meni je bilo to obnašanje nenadejano in nenavadno.

„Irma“, zasepnilo mi je poleg mene sedeče deklé, moja tovarišica, „danas očaruješ vsacega, ki se tebi približuje, celo bogatemu morskemu stotniku si očarala sreč, kar nij dosegla marsiktera tvojih vrstnic. Voščim ti srečo!“

Začudjena sem jo pogledala, ker je nijsem razumela. In baš hočem pojasnila, ko mi iz ust ukrade besedo dvoje velikih črnih očij, ki izpod visokega čela samotno sedečega mladenča, ste me takó mило, skoraj proseče gledale. Za trenutje ustavljam svoj pogled na obraz, ki družega v resnici nij izrazoval, kot dobrohotnost in otročjo nedolžnost, kakor prašajoč ga, česa on od mene želi. A oni, mesto da bi me nadaljeval pogledovati kot so drugi mladeneci storili, obrnil je svoje oči na tla, ter je močno zarudel.

„Kdo je oni mladenec“, sedaj jaz nagovorim svojo sosedinjo. — „Sveti Alojzij“ mi ta odgovori, in se poredno nasmeje. Jaz pak sem jej pomagala smejati se, in bila vesela.

Takó je izginil večer, krasni večer, in se bližala polnoč in z njo čas odhajanja. Morski stotnik bil je moj spremljevalec in zdaj spet samotna v svoji sobici sedim, zvesto poročevaje tebi, knjžica, toliko prijetnost in zabavo. Ljubeznive besede morsklega stotnika mi še prijetno v ušesih doné, a pri srcu vendar še nič onega ne čutim, kar pesniki opevajo za ljubezen. Zató ne vem, kakó se zove čuvstvo, ki je čutim do tega tujca, a ljubezen uže nij, ker v njem ne občutim čisto nič osrečevalnega. Bog si vedi, kaj pak sedaj misli in kakšne utise je napravil ta krasni večer onemu čudnemu in boječemu mladenču „svetemu Alojziju“, njemu v resnici prikladno ime. Kakó bedasto se je obnašal v tako prijetni in veseli družbi; kar z nikom nij govoril in za-me, za mojo lepoto, je bil tudi nem!

Deviška duša je podobna razevelej roži. Odrtaj jej eno peresce, vsa druga se koj za njo ospó. Irma, ali poznaš te besede? Ali še veš, v katerem srcu se je ta misel rodila? — Neskončna materinska ljubezenska skrb do svojega otroka jo je v njem spočela, in vela roka umirajoče tvoje matere jo je tebi v spomin na papir pokladala!

Da! s temi besedami je ona, blaga žena! pričela pismo, koje je meni posvetila in je naročila meni izročiti, brž ko k pameti pridem. In večkrat sem zvesto prečitavala to pismo, in je večkrat k ustom pretiskavala, ter močila svojimi solzami mesto, kjer me blagoslavlja in se mi poslavlja z besedami: „Irma, bodi blaga, ostani poštena tudi tedaj, ko se ti bo svet klanjal in hlinil. To izpolni, in materin blagoslov bude te spremljal po vseh potih tvojega življenja“.

Uboga mati! si-li znabiti že slutila osodo svojega otroka? Si-li slutila, da bodem jaz, tvoj otrok, dal se od sveta zmotiti? Oj, gotovo! Umirajoči ljudje včasih slutijo bodočnost svojih dragih, od kojih so prisiljeni večno se ločiti.

O mati, mati! kaj iz mene še bode, če en sam in to prvi veseli večer mej svetom prebit, me je tako spačil in spremenil, da sebe skoraj več ne poznam? — Sem-li jaz v resnici pisateljica onih včeraj napisanih strani, koje sem danas dobila in čitala v svojem dnevniku? — Ali so moje one besede, one misli, ona čuvstvovanja? — Naj-le temu vprašanju okoli mene vlada mrtvaška tihota, in naj bi me tudi za trenotek moj spomin zapustil, takó da bi popolnoma pozabila včeraj prežite dogodbe, moja pisava, originalna moja lastnoročna pisava, koje imam pred soboj, me izdaje, mi z ironičnim glasom očita: ti si, ti si ona grešnica in nihče drugi! Sram me je samo sebe, sram poštenih ljudi, ki so videli mojo oholost, gledali moje nedostojno obnašanje. Proč s temi listi, raztrgam naj je iz svojega dnevnika! Izpred očij mi, vi svedoki mojega spačenega mišljenja in čuvstvovanja, vi, ki sramoto delate drugi moji ondašnji pisavi, vi, ki skrvnite moj dosedanji značaj, vi, ki ste prvi madež na vedno mi dosedaj spoštovanem maternem spominu! — Ali ne, ostanite! Večno ondi neizbrisane ostanite ve besede, in kazen bodite moje mladostnej lehkomišljenosti! In ti o svet, ne boš me več zapeljavaj, ne, več se ne boš veselil moje naklonjenosti do tebe! Sej vem, da kakor nijsem imela do sedaj duše, ki bi me bila razumela v otožnosti, ni roke, ki bi bila otrla moje solze, takó tudi sedaj v mojih nevarnih mladostnih letih ne bi se dobila prijazna roka, ki bi me čuvala pogubnih potov, po kojih bi me zapeljivi svet zavodil.

Zató hočem biti od dnes naprej stroga, neusmiljeno stroga s celim mojem bitjem in dejanjem. In ti srce, o ne upaj, ne upaj, da boš še smelo kedaj strastem se udajati; da, niti najmanjše ne. Dobro si to zapomni!

(Dalje pride.)

O malem šmarnu.

Odlomek iz romana „Merjevce.“

J. Bedének.

(Konec.)

Tamkaj leži odprta knjiga, velika kakor mašne bukve.

Selski vzame pero in se podpiše ter je poda svoji stari tovarišici, od ktere ono do Benedikta priroma, ki ga pa iz uljudnosti svoji zali sosedi poda. In ta ga s hvaležnim očesom sprejme.

Ko pero zopet v Benediktove roke pride, bilo je v knjigi brati:

„Lucija Belanotte } obé iz Benetek. —
Laura „ }

„Laura, Laura se tedaj zove moja zala soseda“, misli Benedikt sam pri sebi ter podpiše svoje ime.

Laura se navidezno po predstoječih imenih ozira, v resnici pa je nje črno oko uprto na ime: Benedikt Ulrich s Pešate, abiturijent.

Družba se poda iz farovža v cerkev, ki je bila le polovično razsvetljena. Zvonec pa je neutegoma pel, in ravno si je neka dvegubata babnica vrv okoli vratu natvezla ter z desnico nad glavo za njo nategovala.

„No mati, ali se hočete tukaj obesiti“, vpraša Selski, „ker ne prenehate zvoniti?“

„Vrat me boli, vrat“, pravi ženica, „in rada bi se bolečine tukaj znebila. Imam že celo leto bolečino notri.“

Ko se ženica polagoma odpravi, poprime Laura z zalo ročico vrv in poteguje. Zvonec zapoje le na eno plat.

„Bolj pritegni, Laura, pravi stara nje spremljevalka.“

„Je že dobro, teta“, odgovori deklica in poda vrv Benediktu, ki tudi parkrat pocuka, toda se komaj smeha vzdrži. Potem stopi na stran k Lauri in čaka, da še teta Laurina in Selski odzvonita. Ne vem, kako je prišlo, da ste se Laurina in Benediktova roka našli in stisnili! Laura upre tako ljubo, tako ljubeznivo svoje mile oči va-nj, da Benediktovo srce do sedaj še ne občutjene radosti prekipeti hoče. Ta stisk gorkih dveh rok in žarni nju pogled je bil zgovornejši, nego vse besede. —

Teta je odmolila, napravila latinski križ, poljubila tla ter se sklonila.

„Pojdimo sedaj“, pravi Selski „krasen večer bode nocoj na jezeru.“ —

„Oj kaka lepota, kak prizor“, vzklikne Laura stopivši iz cerkve na strani Benediktovi; Benetke naj se skrijejo v svoji večerni lepoti, proti krasoti bleškega jezera na današnji dan! Poglej poglej dragi, koliko lučic na jezeru miglja, kakor bi se svitile zvezdice, že od nekdanjega mojega najljubšega prijatelja, v njem odlesketavale. Ali se more kaj lepšega, bolj vzvišenejšega, kaj veličastnejšega misliti?“

„Gotovo ne, moja Laura! Čuj tukaj spodaj petje, tamkaj godbo, pod hribom strel, kterege jek se po sosednjih dolinah in planinah razlega, enak mogočnemu gromu. Kaj tacega se pri vas ne vidi!“

„Ah Benedikte, krasna je tvoja domovina, mala sicer, a sama na sebi dovolj bogata! Kako jo ljubim! Zakaj, sama ne vem; morebiti, ker tebe tako ljubim! Da bi ti bilo dano tudi v mojej domovini, v gorki Italiji tako krasen večer preživeti, kako bi ti ga privošila! O gotovo bi jo tudi ti ljubil. Krasna je ta Italija in polna čarobnih slik. Kolikrat sem se zamišljena po benečanskih ulicah vozila, ter občudovala iz male gondole različne prizore, ki se tamkaj kažejo očem. Na celem svetu, mislila sem, ne more lepše panorame biti, a danes vidim, da jo vaš Bled prekosi.“ —

V čolnu se vsi v zopet prejšnjem redu vsedejo in Selski jih zavozi na globoko proti Petranu. Stara teta se nasloni na čolnovno stranico in zre v vodo. Morda premišljuje lepe ure in zale dneve, ki so se pogreznili v globočino, odkar je izpolnila svoje 16. leto. Selski jo zaplete kmalu v pogovor, a Laura, presrečna Laura sloni na Benediktovi strani ter mu gleda v zvesto oko, kakor solnčnica rumeno svojo ščet k solncu obrača.

„Te-le zvezdice, Laura, ki svitilo nad nama tu gori migljajo, so priče, kolikrat sem v poznih samotnih urah doma v očetovski hiši na té, predraga, mislil, mislil iz cele duše in celega srca. Od onega srečnega trenutka v

„zvezdi“, kterega imam le svojej nerodnosti zahvaliti, ko sem te prvič v gledal šetajočo z malim dečkom, ostala si mi ti nepozabljiva. Tvoja podoba je v mojem sreču bila svetla zvezda, ki mi je temno pot razsvetljevala. Le ena skrb mi je grenila sladke spomine, skrb: ali me tudi ti tako ceniš, kakor jaz tebe in ali mi boše kedaj mogoče, tebe svojo imenovati, tebi kedaj na te-le rožne ustnice nežni poljubek čiste ljubezni pritisniti! Te skrbi, ako me sreče ne vara, danes nij več. Dosegel sem, kar je moje srce želelo; samó nekaj bi še želel, Laura; ali ti smem to željo razodeti?“

Kakor nehoté in kakor da bi Lavra to željo bila uže slutila, potrdi prvi poljub zavezo dveh sre. Zlati trenotek življenja, podoben svetli prikazni na nebu, svetli ali — neusmiljeno minljivi! Édino spomin, kterega on v sreču zapušača, daje mu trajnost, da s človekom v sreču roma do zadnjega njegovega koraka v — večnost. —

Med tem se čolnici priziblje do kraja in ednajsta ura udari.

„Laura, k počitku bo treba, jedenajst je in mrzla sapa je jela vleči, pravi stara teta, ko stopi četvorica iz čolna. Jutre nama treba zgodaj odriniti, kajti mudí se! Tako, lepa hvala za prijazno spremstvo, gospod Selski.“

„Dovolite gospa, da vaju spremiva do stanovanja.“

Prišli so do prijazne kmetiške hiše na Mlinem in teta poda Selskemu roko in mu voši svoj navadni: „felice notte“ ter stopi v vežo.

„Z Bogom, Laura, imej me včasih nekoliko v mislih in misli tudi na zali današnji večer, večer pred malim Šmarnom, večer najinega srčnega združenja, koje, ako smem takó soditi, boše trajalo za večno.“

„Za večno“, ponavlja Laura, ter mu gorko stisne roko. Nadejam se, Benedikt, da me ne pozabiš.

„Prej umrem!“ Pri teh besedah Benedikt potegne žalostno bledo Lauro nekoliko k sebi in

„Obét in up okó rosí,

— Ko da b' razslá se zadnjič zdaj. —

Objemi dolgi, zdihljaj mnog —

Ne mor'jo ustne se ločiti —

Nebó v nje licih — z mesta nog

Nobenemu nij moč geniti!“ (Byron, Parizina.)

Idealist.

Životopisna samo-izpoved.

Spisal Vatroslav.

(Dalje.)

17. januarja.

V zavetju mirne prijateljeve hiše ugreznoł sem se bil slastnej brezskrbnosti v naročje in mamil žale spomine nesrečnih minolih dnij z blagotvornim trsovím sokom.

A glej! rezki glas nežne ženske zadonel je na moji oglušeni ušesi in me prodramil iz mračne omotice brezskrbne nezavesti. Glej, ravnokar prejel sem sledeče pismo:

Čres, 14. januarja 1874.

Gospodine fantaste!

Ne bila bi se drznola Vas sè svojim pisanjem nadlegovati; a sveta dolžnost prijateljstva, koja me na Vašo blago, od Vas žalibog, zanemarjeno soprogo veže, mi to veleva. Da, gospodine! prisiljena sem, Vas iz mameče nezavesti prodriniti in Vam pokazati brezden, do kojega roba ste v svojej zaslepenosti privihrali. Z razsrdjenim ženskim glasom Vam kličem: prodrinite se iz pogubonosnega svojega sanjarstva! Ne lovite več praznih idealističnih plen! Ne ziblajte se dalje v abstraktnih domišljijah, nego stopite na trdna tla realnega življenja! Skrajni čas je, da se lotite dela, da si poiščete Vam primernega delokroga! Kajti tam v selskej samoti nij Vam vednega obstanka! Ozrite se na svojo milo soprogo, katera na Vašej strani koprneva! Da-li Vas ne gane medli njenih kalnih očij pogled? Kakó jo morete vendar také brezsrčno prezirati? Meju tem, ko se Vi sè svojimi prijatelji radujete in vesele napitnice prepevate, vzdihuje ona zapuščena in pozabljena domá! — Domá? — Da-li je ondi Vaš dom? — Da boste vedeli, v kakšem položaju se nahaja Vaša uboga ženica, priobčim Vam tù-le nje pismo; morda Vas njene milotožeče besede bolje ganejo, nego rezki don moje pisave. Vzdramate se! čas, skrajni čas je!

Edviga.

Evo Vam priloženega pisma Vaše soproge!

Drvanja, 10. januarja 1874.

Draga mi prijateljica!

Neimajoč žive duše v tej otožnej selskej samoti, katerej bi mogla potožiti svoje neizmerno gorjé, obračam se do Tebe, mila Edviga! in Te obveščujem o žalostnem položaju, v katerem se zdaj nahajam. —

Ko sem se pri svojem odplavu iz Pulja tam na morskem obrežju od Tebe poslovila, navdajale so me sladke nadeje o srečnej prihodnosti in z vriskajočo dušo hitela sem z mojim soprogom v Ljubljano. A danes, po preteku jednega, kratkega leta sedim nema in zapuščena tu v breztolažnej tišini samotne doline, mej tujimi, neznami ljudmi, solze roneč za nedoseženo svojo srečo. —

Oh draga Edviga! moje pero je preslabo, da bi moglo popisati trpkost bolesti, ki razjeda zdaj moje srečé, odkar sem Ljubljano zapustila! Kakor okamenela sedevam cele dneve na prozoru samotne hiše in zrêm z otožnim pogledom tija proti jugu. —

A kar me najhuje skelí, je — zaslepenost mojega soproga! Ne da bi svojo zmoto spoznal in si prizadeval učinjeno krivdo zopet popraviti, ampak on životari brezskrbno tija v en dan v tem pustem selu in mami z — vinom svojo obupnost, z vinom, pravim! Ne da bi na bodočnost mislil in se za kakšo službo brigal, — peča se s pesniškimi zabavami in se prepira s svojimi prijatelji o — lepoznavanskih teorijah! Oh koliko časa je vendar mož uže za svoja pisma potratil; za katere mu nihče hvaležen ne bo!

Oh kakó srečno bi mogla živeti, ko bi bil mož duševne svoje spretnosti v lasten prid porabil in hodil po normalnej poti življenja!

In vendar, da-si tudi nijsem nič dobrega užila na tem svetu, ipak sem preživela na strani tega nenavadnega moža najsrečnejše ure svojega bivanja na zemlji; akopram naju je zatirala krutost neusmiljene osode, zedinjala naju je vendar čista in uzorna ljubezen in bila sva srečna, ukljuba vsem sovražnim nezgodam! — Zatore smelo rečem z Valenštajnovi Teklo:

„Jaz sem živela in ljubila!“ in to je dovolj za — umrlega človeka! —

Ti pak, miljena prijateljica, ostani mi zdrava in vesela in ohrani v blagovoljnem spominu svojo

Lucijeto.

V Mariboru 15. februarja.

Kakor vidiš, moj Božidar, ono pismo nij ostalo brez globokega utisa na-me. Datum tega pisma ti kaže, kje zdaj bivam in čemu! —

Da! zapustil sem svoj rojstveni kraj in to s krvavečim srcem; a ne toliko vsled omenjenega pisma, temveč, ker sem se osvedočil o resničnosti izreka: „*Nemo propheta in patria.*“ Glej, prijatelj! lastni ljudje me nijso razumeli in zbog tega me nij stalo več med njimi. Šel sem, omilovaje svoje rojake zbog njih neprijemljivosti za idejo moderne prosvete!

Eto me zopet v dejavnosti! Stopil sem v pisarno nekega tukajšnjega odvetnika, ki je kot rodoljub na glasu.

A prijatelj! uže naprej uvidevam, da tū nij delokrog za-me! Ne bode me stalo dolgo mej suhoparnimi akti „tožeb“ in „ugovorov“! Uže od nekdanj bili so mi zoperni sključeni paragrafi in tukaj teh pokvečenih kljuk kar mrgoli krog mene! In potem sodržanje teh odurnih pisem! Tū-le se pravdata dva kmeta zaradi necega potoka; ondi je prepir zbog prestavljanja mejašev; tukaj zahteva sestra od svojega brata vnovič uže zdavnaj prejeti del dedščine; tam-le toži sin lastnega očeta, ker ga je bajé ta pri napravljanju ženitvinških pisem prikratil; na tej strani se pričkajo zaradi listja, katero veter z drevja tega-le na sosedovo zemljišče znaša; ondi-le zatira bezsrčni oderuh svojega dolžnika. — In koliko neusmiljenosti, brezobzirnosti, krutosti, strastnosti in trme se razodeva iz govorov in obnašanj teh ljudij!

Ta nesrečna pravdoželjnost — koliko jih je uže spravila na beraško palico! Navadni konec dolgo trajnih pravnih pa je ubozanje obeh strank; kdo ima dobiček, nij težko uganiti.

Otresti hočem zatorej čem brže ta prah pravdarskih aktov in poiskati si dostojnejšega delokroga. —

(Dalje pride)

Razloček med filozofijo in empirijo.

Spisal M. Vuk.

Kant nekde pravi: „Vsako spoznanje začina z izkustvom, ali vsako spoznanje ne izvira iz izkustva.“ Popravimo ta izrek tako-le: „Vsako spoznanje ne začina samo z izkustvom, ampak ono tudi izvira iz njega.“ Nij spoznanja pred izkustvom v tem smislu, kakor da bi ono bilo ozirom na čas kak *prius* vsakega izkustva. Mi ne pripoznavamo spoznanja *a priori* v tem smislu, kakor da bi bilo ono časovno pred vsakim mogočim in istinitim izkustvom ali kakor da bi ono prihajalo spoznavajočemu subjektu bodi si kot

svršeno ali po sposobnosti prirojeno, da bi tedaj bilo izvirno, izhajajoče iz kakega predzemskega, predtelesnega, predizkustvenega prvobitja.

Pa ako smo Kantov izrek popravili, rekoč da ne začina vsako spoznanje samo s izkustvom, ampak da tudi izvira iz izkustva, vendar s tem nikakor nočemo trditi, da nobeno spoznanje ne presega izkustva. Ako smo mislili, da moramo izrek Kantov popraviti na nepovolje *apriorizmu* a na povolje *empiriji*, tedaj smo tudi nasprotno prepričani: da vsako spoznanje sicer izvira iz izkustva, da pa ne ostaja vsako spoznanje pri izkustvu.

Utrdimo to mnenje z dokazi!

„Vsako spoznanje izvira iz izkustva in ostaja pri izkustvu.“ To so besede (formula) izkustvene znanosti.

Ako bi to resnično bilo, tedaj filozofije ne bi bilo. Kajti ako bliže ali dalje vsako spoznanje iz izkustva izvira, in je vsako spoznanje, ki iz izkustva izvira, izkustveno znanje, ter njegova znanost „izkustvena“ znanost: tedaj edino biva izkustvena znanost.

Ako nij res, kakor sploh mnogo ljudi misli, da morebiti nij filozofije, nasproti pa res, kako še vendar zmirom nekoji mislijo, da je filozofija mogoča, tedaj mora biti nekov razloček med izkustveno znanostjo in med filozofijo. Ondaj pak mora tudi biti nekakov znak, ki znači to, kar je vredno imena filozofije, cenimo li jo visoko ali nizko. Takó pa se razločuje ona od tega, kar zasluđuje ime same izkustvene znanosti, katero, kakor nam drago, visoko ali nizko cenimo.

In v čem obstoji potem ta znak?

Preočimo si najpreje, kaj je filozofiji občno s izkustveno znanostjo!

Iz poznavanja izkustva, rekli smo, izvira vsako spoznanje in v tem se razločuje filozofija in izkustvena znanost. Tiči mar razloček v tem, da se filozofija ne zadovoljuje s čini in prikazki, ki nam je izkustvo podaje, in da gre ona k podložkom ali podstavam (substratom), tako imenovanim „silam, zmožnostim“, bistvom, ki se podlagajo činom in prikazkom, smatranim kot učinek skritih povodov in vzrokov? — Ali tako dela tudi izkustvena znanost. Ako se drži filozofija načela *rationis sufficientis*: da mora vse, kar je in se kaže, dovoljen vzrok svojega bitstva in prikazka imeti, tedaj tudi izkustvena znanost isto tako dela. Kategorija izkustvene znanosti je *causalitas*. Od učinka se vrača k vzroku, od nasledkov k povodom in njena smer je: temu, kar je in kar se kaže ali vsaj kar se vidi, da je in se kaže, dovoljen vzrok najti.

Nadalje, ako se filozofija po tem potu od učinkov k vzrokom ne zadovoljuje z vidljivimi, slišljivimi, tipljivimi, s kratka s podložki, ki jih s čutili čutimo, ampak, kadar prikazki zahtevajo, tudi k nevidljivej podlagi vidljivih prikazkov in k netipljivim snovinam tipljivih rečij sega, tedaj nikakor ne ostaja pri bližnjih vzrokih prikazkov, ampak bližnjim vzrokom zopet drugih oddaljenih vzrokov išče, tedaj se ona istega načela *causalitatis* poslužuje. Tako se ona preje ne umiri, dokler ne pride k vzrokom, ki so zadnji ali se jej vsaj zadnji vidijo.

Filozofija tedaj vse to dela, kar izkustvena znanost. Sej se tudi izkustvena znanost ne zadovoljuje s prikazki, ki so s čutili čutljivi, ampak ona se ne obotavlja, kadar razjasnjenje prikazkov to zahteva, zunanje čutljivim prikazkom nečutenih podložkov podstavljati, nekakov svet s telesnimi lastnostmi atomov si predpodlagati in množino prikazkov čutjenega sveta, njegove barve, zvoke in njegove čutjene lastnosti s pomočjo ne več čutjenega, najmanjšega gibanja nečutjene snovi, s pomočjo etera, razlagati!

Ako je tedaj izkustveneje znanosti prva lastnost, da vpraša za vzrok, tako jej je tudi druga, da se ne zadovoljuje z bližnjim vzrokom. Kar so pred imenovali *metafizičen tir* (gonj) filozofa, tir do zadnjega ali vsaj na videz do zadnjega vzroka, kdo bi hotel trditi, da isti „tir“ manjka izkustveneje znanosti, ponosnemu prirodoslovcu našega veka? Baš nasprotno je to: empirika mi vidimo s pravo strastnostjo od prikazka do prikazka, od vzroka do vzroka letati in ne pred odjenjavati, dokler nij prišel do zadnje ograje (ako jo sploh priznava!), ki je postavljena izkustvenemu znanju. — Fizika je pozabila, pomirjevati se z bližnjimi nepoznatimi vzroki, tako imenovanimi „silami“; ona ne dovaja več raznih prikazkov k zornim vzrokom, nego k enemu in istemu. Iz okrožja fiziologije in biologije je preminola „životna sila“, ko se je znanost prepričala, da se prikazkom, ki se ne dajo neposredno v delokrog kemičnih in mehaničnih sil vrstjevati, z nepoznato životno silo nič ne pomaga, da se tako v jednačenje z mnogimi nepoznanimi velikostmi, koje nam priroda podaje, v razrešitev mnogim uže bivajočim *xx-om* še eden x več prideva. Tako se sedaj tudi izkustvena znanost ne zadovoljuje z bližnjimi vzroki, ampak išče vedno bolj oddaljenih in ta tir se po pravici lahko imenuje *metafizičen*, kakor oni, s kojim se je dozdej filozofija izključivo ponašala. Ako pa je temu tako, kaj bo tedaj s filozofijo?

Svarabhakti.

Jos. Šnman.

(Dalje.)

1. ì ù poleg r^{1a} sredi soglasnikov.

V tem oddelku se nahajate dve zbirki, ki ste podlaga razpravi, prva zbirka ima besede, v katerih stoji v ruskem samoglasnik e o mesto staroslov. ì ù pred za r^{1om} druga zbirka ima besede, v kojih sta ruska samoglasnika e o mesto starosl. ì ù zadi za r^{1om}. Prva zbirka, v koji je samoglasnik pred r^{1om}, ima 148 besed, kterim v sorodnih neslovanskih besedah odgovarja povsodi tudi samoglasnik stoječ pred r^{1om} (izjema sta le besedi vos-kresnuti, skrežetati). Če se tedaj v staroslov. rokopisih ì ù pišeta v teh besedah prve zbirke različno, ima Schmidt ono pisavo za prvotnejšo, po kteri stoji samoglasnik pred r^{1om} in ono za poznejšo, po kteri stoji samoglasnik za r^{1om}.

Vzrok, ki govori za postavljanje samoglasnika pred r^{1om}, je posnet iz besed, ki se začenjajo z nebnički: r. želvi sl. želva, r. želna sl. žolna, r. želtyj sl. žolt, r. žerdì sl. žrd, r. žerlo (= sl. *žrlo), r. žernovù sl. žrna, r. žertva sl. žrtva, r. čelnu sl. čoln, r. červì sl. črv, r. černyj sl. črn, r. čerpati sl. čerpati črpati in črčepati, r. čerstvyj sl. črstev, r. čerta sl. črta, r. čertù sl. črt, r. šervavyj, r. ščerbina sl. ščrbina; v teh besedah je namreč nebnički na mestu goltnika drugih jezikov prim. želvi: χέλως (χ = gh); če se tu praša po vzroku, zakaj se je premenil goltnik drugih jezikov v slovanskem v nebnički, je po mnenju pisateljevem le en odgovor mogoč, namreč ta, da je sledeč mehki samoglasnik premenil goltnik v nebnički. Ko bi kdo menil, da je vplival samoglasnik na r in r omehčal in da je potem ta omehčan ř spre-

menil goltnik v nebnik, temu mnenju se protivijo enaki slogi v besedah igrici, agli mokrinu, kder k g ostajata in se ne spreminjata v nebnike; zato je opravičeno sklepati, da je takrat, ko je v besedah želvi, červi itd. iz izvirnega goltnika g k postal nebnik ž č (primeri χελος: želvi, lit. kirmis: červi), da je takrat ali stal samoglasnik pred r oziroma l^{om}.

Nerazloženo pri tem ostane, zakaj imajo nekatere besede sičnike, nekatere in to je večina pa nebnike: želvi červi . . in zerno zerkalo cerknoti: vzrok tej razliki pa je tudi težko odločiti, primeri otroci otroče, rečemo recimo, cesar čemerika; pri nekterih besedah kakor zrno žrna, ki so izvedene iz eno istega korena (ghar), so te razlike gotovo le differenceiranje.

Kakor je tu pravilo razloženo, so tedaj vse besede, kojih deblo se začinja z nebnikom, postale takrat in tako, da je izvirnem goltniku sorodnih neslovanskih jezikov sledil v slovanskem eden tako zvanih mehkih samoglasnikov, ki je predhodni goltnik pomehčal. Imamo tedaj tudi besede z okrepljenim samoglasnikom kakor zorù in zora zarja žariti izvajati*) iz debla zir- žir, čariti iz čir-; tedaj tudi časù iz čis-, čadù iz čid-, žadati iz žid-, zùlù iz zil-, zybatì iz zib- (prestop v a-vrstò), zrakù iz zir-; zlato iz zilt itd. Izjemo bi imele le one besede, ki so kakor cèlù iz ka-i-lù = skr. kalja dobile omehčiven samoglasnik po epanthesi, to je tako da se je i iz slednjega sloga premaknil v prednji slog, kar se ima določiti pri vsakem posameznem slučaju.

Tako se po tem pravilu tudi beseda človekù ne more izvajati iz korena čru- člv-, ampak postaviti se ima deblo čil- ali čilv- ali čil- + vik, toda beseda je dozdej nerazložena.

Dostavil bi vendar tem jako zanimivim opazkom, da mi v slovenskem besedo krez iz črez poleg endruga rabimo, enako bi besede čreda in krdelo, četa in kyta (kita jerebic), grlo in žrelo, sid- in sod-, žena in gnati itd. postale iz različnih debel? Na tako prašanje res pisatelj odgovarja na strani 55 in doda se lahko onemu odgovoru, da se zraven samoglasnikov menjajo tudi soglasniki, kakor po- čija po-koj, začina koniči, toda prašanje vendar ostane, zakaj se z okrepljenim samoglasnikom tudi tu ni povratil sopes prvotni soglasnik žirèti in zorù, zakaj ni *gorù, kakor po-čija, pokoj? Ali segajo besede kakor pokoj in počija tudi v različno jezikotvorno dobo, tako da bi beseda pokoj postala onda, ko še besede počija ni bilo, nego se je glasila še *pokija?

Podstava preiskavi tedaj je, da imajo besede r. želvi želknuti želtj žerlo žernovù cerkovi červi černej čerpati čerta šelkù šeršeni ščerbina v odgovarjajočih neslovanskih besedah po goltniku pred r l^{om} samoglasnik e ali i, a ne za njima. Iz tega je sklepati, da je ruska pisava ohranila mesto samoglasnikovo med vsemi slovanskimi jeziki naj prvotneje in sicer zato, ker piše samoglasnik v tem slučaju dosledno pred r l^{om}; v staroslovenskem je ona pisava, ki ima i pred r l^{om} prostnejša in pravilnejša, i ravno iz te pisave i pred r l se je razvil ruski e. Ker staroslovenskemu i^u odgovarja ruski e,

*) po lestevici a o e, ki je na vzgor okrepljena in na vzdol oslABLJENA tako, da se cela a-vrsta vidi v obliki:

a	ě
a	o (y) e (i)
ù	i

—; i se stopnjuje tudi v i, ù tudi v y.

staroslovenskemu \dot{u} pa ruski o, zato je sklepati, da v vseh slučajih, kder ruski e stoji pred r l^{om} , staroslovenski \dot{i} ima pravilno stati pred r l^{om} , enako kder stoji ruski o pred r l^{om} , ima starosl. \dot{u} stati pred r l^{om} , n. p. r. deržati stsl. diržati, r. merziti stsl. mirziti, r. pervyj stsl. pivrù; enako r. porhati stsl. pürhati, r. torgù stsl. turgù itd.

Toliko o prvi zbirki, druga zbirka ima besede, ki imajo soglasnik po r l^a , n. p. r. krovi krv, r. ploti polt, r. trosti trstje, r. hrebetù hrbet itd. V tej zbirki je 30 besed, ki gore izrečeno pravilo potrdijo, kajti goltniki pred r l^{om} ostanejo in se ne premenijo v nebnike; odgovarjajo njim besede v drugih neslovanskih jezikih, ki imajo tudi samoglasnik po r l^a .

Zanimivo je zasledovati, kako se ir ùr in rì rù oziroma il ùl in li lù v različnih slovanskih jezikih razvijajo. V jugoslovanskih jezikih je nastala enoličnost, nastal je namreč samoglasni r iz ir ùr ri in rù, ol (ou, u) iz il ùl li in lù, primeri držati grd grmeti drva z ruskim deržati gordyj gremeti drova; žolč golč kolnem bolha in ruski želčì golkù klenu bloha. Severni jeziki razločujejo izvirno razliko med ir ùr rì rù še dendenes, tako ruski polski sorbski in polabski. Prikazni ob r in l^a niso celo enake: polščina ima pred l^{om} po nebnikih po občenem pravilu (žona: žena) o mesto e, zato tudi: žořw (želva) žořkn, ač (o-žugnoti = žolt postati) žořc, ezořn, pred l^{om} pa ima polščina sploh a za ruski er in or: žařok r. řerlo. Česki l v obče stoji za izvirni il in li, za ùl in lù pak lu lou; toda ni tu prostor za posamezne stave, ki jih čitatelj boljše bere utemeljene v knjigi sami.

(Dalje pride.)

Razgovori.

J. P.

V.

Preidimo zdaj k enej izmed največih didaktičnih poezij Preširnovih, k „Novej pisariji“ ter si ogledimo nje stroj. Nij mi treba dokazovati, da je oblika tej didaktičnej pesni satira, da v njej igra rol (ulogo) „učenca“ Preširen sam, a „pisarja“ stranka starokopitnih Preširnovih nasprotovalcev. V „novej pisariji“ brani Preširen poetička načela nasproti materializmu in gluposti. Razve ženialnih mislij o poeziji in o našem jeziku slovì ta pesen tudi po ženialnem stroju in po kompoziciji (sestavu).

Sodržanje je sledeče. Pred starega in izkušnega (kakor se barem sam meni) „pisarja“ (tedaj šče ne „pisatelja“) stopi mlad človek, „učenec“, prosit ga, naj mu ta da poduk o „pisariji“, ker hoče tudi on v pisateljsko kolo stopiti (1—9).

S tem vodom je pesni položenje dano. Prošnja učenca ima se porogljivo razumeti: pesnik išče prilike, pisarjeve budalosti svetu pokazati in jih takó lože bičati.

Zdaj začne pisar svoje podnavkovanje, ktero razpada v dva glavna dela: v razlaganje, kakova ima réč (beseda, diction), in kakovi imajo predmeti poeziji in prozi biti; prvi del sega od vrstice 10—102, drugi od 103—konca.

Načela „pisarjeva“ gledé pisanja so:

- 1) „Besed se tujih boj“,
- 2) „Naj proza tvoja bo lepote naga“; „poj po sili“,
- 3) „Debelo po gorjansko jo zarobi“, v vzgled si jemlji pastirje na rovtah (10—27). —

Evo Vam načela „naturalnih“ (prirojenih ali prismojenih?) pisalcev, mržečih na vse, kar je po zvoku in misli tujega, v našo literaturo vnesenega. A Preširen je uprav obnovitelj naše poezije in najmodernejši nje predstavljatelj! Torej ti pismarji mahajo po njem, a — Preširen po njih.

Kar je „pisar“ v eno sapo povedal, to v naslednjih vrsticah natanje dokazuje: pesnik navaja učenceve ugovore in pisarjeve (plesnjive) „dokaze“. Na učencev ugovor, zakrit in v ponižno vprašanje zavit, kakó je neki mogoče pri rovtarskih kozarjih „žlatnih“, poeziji in prozi služočih besed najti, odgovarja pisar, svoje prejšnje trjenje utrjujoč, da je pastirski in kmečki govor šče čist in od nemštva šče neoblizan (28—33).

Na drugi učencev ugovor, kakó bi pri kmetih bira besed mogla velika biti, odvrča pisar z načinom, kakó se ima tej pomenjkljivosti odpomagati: opazovanjem in posnemanjem prostega kmečkega govora in množenjem besed sredstvom kovanja novih besednih obrazov, pritikáje besednim korenem mnogovrstne končnice (sufikse); po tem načinu se da (po pisarjevo!) domači slovar lahko do neizmernosti in bezkončnosti povekšati (34—51).

Ti nauki (slovenskih „jezikokazljivec“) so, razve da so smešni, tudi ničevi, enostranski in goljufivi, kar naj mimogredé omenim. Kajti je znano, da je nemškovanje (baš pomočjo istih „pisarjev“) tudi kmete in ovčarje obliznolo, ne mestno gospodo samo. Dalje je znano, da edini kmečki ali rovtarski govor ne more v literaturi merodajen bivati, nego da se jezik vsakega izobraženega naroda stoprv v knjigah razvija, a brez knjig in literature v surovost in zmešnjavo propada. Nikakor poznavanja kmečkega, nego poznavanja jezika sploh, njegovih sostav, njegovih zakonov je pisatelju treba. In kar se pomnoženja slovarja tiče, postavljene so temu svoje meje; kajti je iz razvijanja drugih jezikov znano, da premnogotera, premda po vseh zakonih zvoko- in skladoslovja obražena beseda ipak nij navadna, ipak ne pride v priznanje, ker je vsak jezik menj ali več izbirčen. —

Nadaljujmo sodržanje! Učenec se pri teh naukih dela, kakor da je od „pisarjevega“ poduka ves zamaknen. Samó to bi šče rad vedel — ker je baš o upotrebljevanju tujih besed govor —, smelo li bi se morda grških in latinških besed upotrebljevati? Sej drugi Slovanje celó „tatarijo“, nemškujejo itd.

A pisar odločno pravi: Oj tega nikar! Kar je drugim dovoljeno, to Slovencem nikakor ne kaže! Ti morajo svoj jezik čist imeti in vse iz njega izruvat, kar bi po tujščini cikalo (55—72).

Na ta strogi nauk učenec zopet ponižno vpraša: Kakó se bode potem slovenska literatura med tem, dokler dobodemo nov, čist, samorasel jezik, obdelevala in gojila?

Proti temu ugovoru se pisar upira na pravico, ktero smeje Slovenec za-se ozirom na svoj jezik zahtevati; kajti tudi cigani, celó tatovi (kakošna ljubeznjiva paraléla!) imajo svoj jezik; — in ko učenec onemu idealnemu (prav za prav izmišljenemu pisarjevemu) jeziku slovenskemu ugovarja, da bode tak Slovencem celó nerazumljiv, ondaj pisar učenca tolaži s sijajno bodočnostjo, ktera čaka tega književnega jezika (73—102)!

Takó se po nekterih osobnih razprah, ktere pisarja kot lisjaka in zvičajnika značijo (89—93), končuje prvi del satire. —

Mnogo krači in prestejši je drugi del.

Nasproti Horacijevemu, iz grškega posnetemu načelu: naj bo pesen prijetna in koristna, poudarja materialistični pisar edino načelo koristnosti (103—108).

Gledé raznih obrazov poezij: balad, romanc, sonetov, tragedije (Preširen je najbrž takovo spisati kanil: „Tragedija se tudi nam obeta“) pak méni pisar, da so vse te poezije (Preširnové — razumej!) celó ničvredne, prvič zato, ker nimajo poštenega slovenskega imena, drugič zaradi ljubezni, koja se v njih opeva in koja je slovenskim (nedolžnim) dekletom pravi dušni strup (109—123), čemur učenec z resnim (*risum teneatis?*) obrazom pritrjuje.

V dopolnitev svoje prejšnje ostre sodbe o vseh teh modernih poezijah poudarja pisar šče enkrat svoje edino zveličevalno načelo: naj pesnik samo to poje, kar je v resnici koristno, kar premoženje, gospodarstvo in kmetijstvo pospešuje; a učenec mu v dovršenje onega načela brž porogljivo nekoliko takih predmetov našteje, o katerih bode lirično struno napel. Zadovoljen in vesel, da je tak voljnega (ali kali?) „učenca“ našel, ki hoče „starim“ pero posoditi, vzkligne „pisar“, da zdaj gotovo slovenskeje literaturi nova doba pride (127—142). —

Pregledimo po tem sodržanju, katero nas je k malim izletom zvalilo, v kratkem stroj te satire!

Do 9. vr. je vvod. Od 10—103 razpravlja se vprašanje o pisateljskem sredstvu: besedi, réci. Ta del pak obsega šče občne opazke, kako je treba pisati in v kakej réci (10—27);

razpravljanje biva o teh-le (krivih) načelih:

- a) pri pisanji treba na edini kmečki jezik se ozirati (28—36),
- b) slovar slov. treba po „pritiklinah“ pomnoževati (37—51),
- c) treba je nov književni (idealni) jezik vstvariti, vse tujke iz našega jezika populivši (67—102).

Drugi del pretresa ta-le (kriva) načela:

- a) koristnost je edino pravo načelo poeziji (106—108),
- b) vsaka nova poetička oblika (balada, romanca . . .) je zavrgljiva (109—114),
- c) ljubezen je prepovedan predmet poezije (115—123),
- d) vsa moderna (Preširnova) poezija in šola je škodljiva in nemoralna (127—132), a
- e) materializem je vodilo in pravilo vsej poeziji (133—142). —

Iz tega pregleda se vidi, da stroj te satire sicer nij tako trdno izdelan, kakor v preje omenjenih liričkih in epičkih pesnih, da pa baš po svojej (dialogičnej) prostosti in po stranskih opazkah naš pesnik nasprotovalcem najhujše rane vžiga. Prosti, lehki, živahni, ker dialogični, slog in umetna mera, tercina, stavi to satiro v vrsto najboljših klasičkih in modernih satir. Načela v njej pobijana se šče sedaj, žalibog, nočejo popolnoma umakniti; našemu lit. „napredku“ se tedaj res ne dá očitati, da bi bil — „prehiter!“

(Dalje pride)

Anton Janežič.

J. Pajk.

Človeškemu duhu je vlastno, da, kadar pride k zavedenju samega sebe, začne razodevati se in pokazovati, živi in dela.

Kakor pri pojedinem človeku, tako pa to biva tudi pri enojnej skupini več ljudij, pri ljudstvu. S samozavedenjem tudi njega duh, „narodni duh“, jame v činih in v raznih prikaznih pojavljati se, in baš to javljenje znamenuje, da je ta narodni duh jel rasti in okrepcavati se.

In kdo temu duhu podeljuje glas in činovitost? —

Posamni možje, v kojih se sredotóci narodova zavest. Vse človečansko se sploh v pojedinostih, v konkretnih primerih javlja, koji, da-si so pojedini, ipak veljajo, ako so dovolj krepki, za splošnost in za pravilnost. V Ahilu in Aleksandru Velikem n. pr. prikazuje se nam starogrška bojevna sila; v Scipionu in Cézarju rimska bojovitost; v Napoleonu I. francoska bojovna sila.

Baš takó je na duševnem, literarnem in pesniškem polju. Homer je prototyp grških rapsodov, Demosthenes vzgled velikih grških govornikov, Thukidides vzorni izrazovatelj grške povestnice, Aristoteles tolmač grškega modrovanja in znanja, a Shakespeare, ta velikanski slikar duševnih bojev, predstavljatelj velikokrožnega britanskega nazoranja sveta.

Največi svedok pak, da se kateri narodni duh samega sebe zaveda, je prikazen vrednih pisateljv raznih vrst. Pisatelji, ki izmed kojega naroda klijejo in v jeziku in smislu svojega rodnega ljudstva isto ljudstvo in njega lastnosti naslikujejo ter narod njemu samemu kakor tudi vsemu svetu razodevajo, pisatelji so baš istega svojega naroda glasovi. Zató ima pisateljstvo pri vsakem narodu velik in važen pomen in to z dveh posebnih ozirov: prvič, ker se po pisateljskih zmožnostih in proizvodih dáje mériti duševna zmožnost naroda samega, in drugič, ker so pisatelji kot duševni vodniki naroda tudi mogočni — pa tudi odgovorni vzročitelji narodovega duševnega napredka ali nazadka, tedaj deloma stvaritelji ene strani narodove osode.

Pomen pisateljske delavnosti je tedaj velik, važen in za vsaki narod osodepoln.

Eden površni pogled na zgodovino n. pr. francoskega pisateljstva potrjuje nam rečeno; kakor pa je tam, tako je več ali manj tudi drugod. —

Mali slovenski narod se glede velikosti svoje književnosti dakako ne more in tudi ne sme z velikimi kulturnimi narodi meriti. Tega ne dopuščata niti ubornost naše zgodovine niti malenkost naše književnosti. Ali vendar pak tudi za-nj kot za oddelek velike in visokoizobražene evropske narodne družbe veljajo ista pravila, kakor za velika človeška društva sploh. Tudi pri nas so pisatelji glasniki narodovega mišljenja, tudi pri nas oni imajo svoj upliv na narodno osodo. Pri nas se tedaj ponavlja ista velika prikazen: naši pisatelji so naši glavni duševni vodniki, njih izobraženost je merilo narodove izobraženosti; njih prednosti ali slabosti uplivajo na krepost ali slabost vsega njih naroda. —

Prehodé po teh občnih opazkah k našemu A. Janežiču, preiščimo, koliko veljave imajo rečena razsmatranja gledé njegove pisateljske delavnosti!

Pred vsem se mi treba zdi omeniti, da je Ant. Janežič odvetek koroškega dela našega naroda, tedaj onega predela, ki leži bolj na krajini naše narodnosti. Da se je iz te krajine, v kojoj se niti narodni čut niti narodni jezik slovenski nij več čist ohranil, pojavil tak plodoviti pisatelj, to znamenuje z ene strani, da Janežiča rojstveni kraj šče živo v sebi hrani slovensko narodno zavest, z druge pak on priča za krepko narodno samosvest moža samega.

(Dalje pride.)